

- Raundsepp, E. (1989). "Reinventing Journalism Education." *Canadian Journal of Communication* 14 (2): 1-14.
- Schamber, L. (1989). "Women in Mass Communication Education: Who is Teaching Tomorrow's Communicators?" *Women in Mass Communication: Challenging Gender Values*. P. Creedon (der.) içinde. Newbury Park, CA: Sage.
- Schiller, H. (1989). *Culture, inc.: The Corporate Takeover of Public Expression*. Oxford: Oxford University Press.
- Sherman, B. (1983). "Curriculum Development in Broadcasting: A Five-point Plan." *Communication Education* 32 (2): 247-251.
- Sloan, D. (1990). "In Search of Itself: A History of Journalism Education." *Makers of the Media Mind: Journalism Educators and Their Idea*. D. Sloan (der.) içinde. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Sparks, C. and S. Splichal. (1989). "Journalistic Education and Professional Socialisation: Summary of a Survey in 22 Countries." *Gazette* 43: 31-52.
- Swan, S. and C. Hoy. (1983). "Broadcast Education and the Needs of the Industry." *Feedback* 24 (4): 17-19.
- Tickton, S. (1981). "Racial minorities in broadcast education." *Feedback* 32(1): 8-11.

Türkiye'de İletişim Eğitimi Üzerine Öneriler

Özet

İletişimin bir disiplin mi yoksa bir araştırma alanı mı olduğu konusunda tartışmalar devam etmektedir. İletişim'in bir disiplin olduğunu ileri süren yaklaşımlar bulunsa da, iletişimi disiplinlerarası bir araştırma alanı olarak kabul etmek daha yerinde olacaktır. Bu varsayım göz önünde bulundurularak bu çalışmada iletişim eğitiminin klasik pedagoji yerine eleştirel pedagoji temelinde gerçekleştirilmesi önerilmektedir. Demokratik ve katılımcı bir süreç olan eleştirel pedagoji, eğitim süreleri boyunca iletişim öğrencilerine mezun olduktan sonra da sahip olacakları demokratik ve katılımcı değerler sağlayacağından, meslek yaşamlarında da hak ve sorumluluklarının bilincinde profesyoneller yetişmesi anlamına gelecektir.

Erdal Dağtaş
Serhat Kaymas
Gazi Üniversitesi
İletişim Fakültesi

Suggestions on Communication Education in Turkey

Abstract

The question whether Communication is a discipline or a field of research is still subject to debate. Although there are certain approaches maintaining that Communication is a discipline, it would be more appropriate to consider Communication as an interdisciplinary field of research. Given this assumption, in this study it is suggested that Communication education should be carried out on the basis of a critical pedagogy instead of classical pedagogy. Being a democratic and participatory process, critical pedagogy would mean raising career professionals who are conscious of their rights and responsibilities since they would have been provided with democratic and participatory values during their education which would be kept after graduation.

Türkiye'de İletişim Eğitimi Üzerine Öneriler

Kitle iletişim araçlarının toplumun günlük rutinlerine girmesi ve bu araçlara bir takım değerlerin atfedilmesi, bir yandan bu araçların günlük pratiklerdeki yerini vurgularken, öte yandan bunlar üzerine yapılan araştırmaların gelişmesine yol açmıştır. Bütün bu gelişmeler, iletişimin sınırları ve kapsamı çok belirgin olmamakla birlikte toplumsal bilim disiplinleri arasında yoğun bir ilgiyle karşılanmasını sağlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri Ulusal Eğitim İstatistikleri Merkezi tarafından gerçekleştirilen çalışmalar bu durumu gözler önüne sermektedir (Mutlu, 1994:165). Bu çalışmaya göre, ABD'deki iletişim mezunlarının sayısı 1970'li yıllardan 1990'lı yıllara gelindiğinde yüzde 385 oranında artış göstermiş ve mezun sayısı 10.324'den 50.063'e yükselmiştir.

Avrupa ülkelerinde ve Amerika Birleşik Devletleri'nde 1950'li yıllarda başlayan iletişim eğitimi; Türkiye'de 1960'lı yıllarla birlikte kurumsallaşmaya başlamıştır. Ülkemizde bu alandaki ilk girişim olan İstanbul Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu'nu; Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne bağlı olarak kurulan Basın Yayın Yüksekokulu izlemiştir. Daha sonra kurulan değişik üniversitelere bağlı Basın Yayın Yüksekokulları ise (Gazi Üniversitesi, Anadolu Üniversitesi, Marmara Üniversitesi ve Ege Üniversitesi) 1990'lı yılların başında iletişim fakültelerine dönüşerek yeni bir yapılanma sürecine girmişlerdir. İlerleyen yıllarda sözü edilen bu fakültelere; Selçuk, Galatasaray, Atatürk ve Kocaeli üniversiteleri bünyesinde kurulan yeni iletişim fakülteleri eklenmiştir.

Gerek Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri, gerekse Türkiye'de yaşanan deneyimler, kitle iletişimlerinin doğasından kaynaklanan bir sorunu da beraberinde getirmiştir. Bu sorun çeşitli iletişim kuramcıları tarafından, "kitle iletişimi bir disiplin mi, yoksa bir araştırma alanı mı?" şeklinde formüle edilmektedir. Bu yaklaşım, iletişim eğitiminin doğasını da açığa çıkaran bir yönseme görünümündedir. İnal, bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

"Kitle iletişimi, bir disiplin mi, yoksa bir araştırma alanı mı?" sorusu bizleri alanın kimlik arayışına yönelik tartışmalara götürüyor. Burada iletişimin bir disiplin olduğunu ayağını yere vurarak iddia eden kuramcıların da bir kimlik arayışında olduklarını söylemek doğru olmaz mı? "Bir disiplin olmak" iddiası, iletişime ve medya kuramlarına fazla bir şey kazandırmaz, aksine kaybettirir kanısındayız. Başlarını sokacak bir kovuk aramak yerine, iletişim kuramcıları farklı disiplinler arasında bir köprü oluşturacak ve son derece canlı bir araştırma alanı olacak olan iletişimin, bu yönü üzerinde durmalıdırlar. Psikanalizden dilbilimine, ekonomiden siyaset bilimine uzanan geniş bir disiplinlerarası alanın köprülerini oluşturacak olanlar kanımızca gelecekte, iletişim ve medya kuramcıları olacaklardır. Alandaki aşırı uzmanlaşma eğilimleri ise bu oluşumu hızlandırmaktan çok engellemektedir. (İnal, 1996: 200)

İletişimin bir disiplin veya bir araştırma alanı olarak benimsenmesi, bu alanda verilecek eğitime de belli bir hareket noktası kazandıracaktır. İletişimin bir disiplin olarak kabul edilmesi, üniversite eğitiminde bir anlamda diğer toplumsal bi-

lim dallarına sırtını dönmekle, diğer disiplinlerle arasında oluşturulacak köprüyü atmakla eşdeğer olacaktır. Türkiye’de iletişim alanında eğitim veren fakültelerin kimlik arayışında, öncelikle bu sorunun cevaplandırılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir. İnal tarafından da belirtildiği gibi; disiplinler arasına duvarlar ören ve kimliğini belirli kuramları ön plana çıkartarak, onlarla övünürcesine kuran bir akademik anlayışın iletişimin farklı disiplinlerden gelen farklı kuramları birleştirici rolünü kavramak ve bu köprüleri kurmak için çaba sarfetmek gibi kaygıları olamayacak ve bu alanda yapılan çalışmalarını “safsa-ta” olarak kabul edecektir. Bu görüşün kendinden menkul bir mantığı vardır ve üzerinde tartışılması gerekmektedir. Bu görüşler, diğer yönüyle iletişim alanında eğitim veren fakültele- rin açıkça karar vermelerini gerektiren bir sorunsal niteliğindedir. Bilindiği gibi, bir yandan çağdaş özne kavramının benim- senmesi ve öte yandan geleneksel pedagojik anlayışın sürdü- rülmesi olanaksızdır. Eğitim alanında yaptığı çalışmalarla tanınan Paulo Freire, geleneksel pedagojik eğitim anlayışını “ban- kacı eğitime” benzetmektedir:

Okul içinde veya dışında, herhangi bir düzeydeki öğrenci- öğretmen ilişkisinin dikkatli bir analizi, bu ilişkinin temel olarak anlatı (*narrative*) niteliğinde olduğunu ortaya koyar. Bu ilişki, anlatan bir özne (öğretmen) ve sabırla dinleyen nesnelere (öğrencilerden) oluşur. Anlatılan şeyler ister değerler, ister gerçekliğin ampirik boyutları olsun, anlatıl- ma sürecinde cansızlaşma ve taşlaşma eğilimindedir. Eği- tim, anlatım hastalığından muzdariptir. (Freire, 1995: 51)

Freire’ye göre özgürlükçü bir eğitim, öğretmen ve öğrenci arasındaki çelişkilerin çözümlenmesiyle işe başlamalıdır. Öz- gürlükçü eğitim öğretmen ve öğrenciyi öyle uzlaştırmalıdır ki, her iki taraf da hem öğretmen hem öğrenci olabilmelidir. Aksi takdirde, eğitim bir tasarruf yatırımı, öğretmen bilgi aktarıcısı, öğrenciler ise öğretmen tarafından doldurulması gereken “kaplara,” “bidonlara” dönüşecektir:

Öğretmen, kapları ne kadar iyi doldurursa o kadar iyi bir öğretmendir. Kaplar ne kadar pısrıksa, doldurulmalarına izin veriyorsa, o kadar iyi öğrencidir. Böylelikle eğitim bir

“tasarruf yatırımı” edimi haline gelir. Öğrenciler yatırım nesnelere, öğretmen ise yatırım aracıdır. Öğretmen iletişim kurmak yerine tahviller çıkartır ve öğrencilerin sabırla aldığı, ezberlediği ve tekrarladığı yatırımlar yapar. Bu, öğrencilere tanınan hareket alanınının yatırımları kabul ve tasnif edip yığılmaktan ibaret olduğu bankacı eğitim modelidir. (Freire, 1995: 51)

Bankacı eğitim modelinde yatırım nesnesi görünümünde- ki öğrenci, bilgilerin koleksiyoncusu veya arşivcisi haline gel- me, onları rafa dizme hakkına sahiptir. Öğrencilerin hareket özgürlüğü yalnızca “kendilerine verilenler kadar” ve hatta on- dan daha azdır. Bu durum ise, yaratıcılık, dönüştürme ve bilgi eksikliği nedenleriyle bilginin yerine “insanın” rafa kaldırılma- sına yol açacaktır.

Bankacı eğitim modelinin karşısında yer alan “özgürle- şimci eğitim modelinde” ise, öğretmen öğrencilere bilgi akta- ran değil, onlarla diyalog halinde, kendisini geliştiren, “onlar- dan” da birşeyler öğrenen bir konumdadır. Bu eğitim modelin- de öğretmenin sınıf içindeki otoriter konumunun yerini karşı- lıklı iletişim süreci almaktadır. Öğretmen artık kapları doldu- ran, tahvil çıkartan bankacı değil, öğrencileriyle birlikte kendi- si de öğrenen ve bu şekilde kendisini ve daha sonraki öğrenci- lerini geliştiren, eğiten özgürleşimci bir bireydir. Eleştirel med- ya pedagojisi anlayışını paylaşan eğitimciler, öğrencileri kendi yaşamlarından kopartmadan ve bilgiyi “şeyleştirmeksizin” eğitimin sürdürülmesi konusu üzerinde durmaktadırlar. Onlar için bilgi bir amaç değil, bir araçtır. İnal bu durumu şöyle dile getirmektedir:

Öğrenciler, kimliklerini sınıfta keşfetmelidirler. Benlikleri- ni oluşturan farklı belirlenimleri (sınıf, cinsiyet, etnik kö- ken) öz düşünümnel bir sonuçla açığa çıkarmalıdır. Öğren- cileri bu konuda yüreklendirecek bir eğitim anlayışı, öğ- retmenleri bilginin otoritesi olarak gören bir anlayış yer- ine, eşitlerin birarada olduğu bir sınıf ortamı yaratmaya dayanıyor. (İnal, 1996:203)

Eleştirel pedagoji, eğitime yaklaşımında medya ve iletişimin bir disiplin olup olmadığı sorusunu yanıtlamaya çalışma-

makta, bunun yerine sınıf ortamında eşitlikçi katılımı sağlayan ve diyaloga dayanan bir eğitim anlayışını canlandırmaktadır. Eleştirel pedagoji bu yönüyle "çağdaş özne" kavramını benimsemektedir. Buna rağmen, eleştirel pedagojinin eleştirildiği temel noktayı, kuram ve uygulama alanındaki eğitim anlayışını ortadan kaldırma eğilimi oluşturmaktadır. Bu ise, tecimsel ilişkilerin şekillendirdiği ve bir pazar görünümü alan kitle iletişim endüstrisine "işgücü" yetiştirme eğiliminden kaynaklanmaktadır. Oysa iletişim alanında eğitim veren üniversitelerin farklı kaygılarının da olması doğal karşılanmalıdır. Bu kaygılar, "demokratik katılımcı yurttaşların" yetiştirilmesi ve bu anlayışı paylaşan kişilerin medya kurumlarında yer almasını sağlamayı içermektedir. Örneğin, David Sholle tarafından da belirtildiği gibi, pedagoji basit anlamda eğitim izlenceleri, öğretim teknikleri ve değerlendirme yöntemleri geliştirmek değildir. Pedagoji aynı zamanda, "güç-iktidar" ilişkileri içinde bilginin yapılaştırılmasına, mevcut düzenin anlamlandırılmasına ve dönüştürülmesine ilişkin kaygıları da taşımaktadır. Bu durum, öğrencilerin yalnızca doldurulması gereken kaplar değil, sorgulayıcı bireyler, özneler olarak yetiştirilmesi gerektiğine de işaret etmektedir. Bu durum, Freire tarafından şu şekilde vurgulanmaktadır:

İnsan, dünyasını (ki insani bir dünyadır) yarattığı ve bunu dönüştürücü emeğiyle yarattığı ölçüde tatmin bulur. O halde insanın tatmini, kendisini gerçekleştirme dünyasının gerçekleştirilmesinden geçer. Özgür olmayan iş, tatmin edici bir uğraş olmaktan çıkar ve insandılaşmanın bir aracı haline gelir. (Freire, 1995: 122)

Eleştirel medya pedagojisini savunan eğitimciler, üniversitenin özgürleşimci kamusal tartışmanın olduğu bir ortam olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu eğitimciler, gazetecilik ve medya eğitiminde kuralların dikey bir iletişim anlayışı ile öğrencilere aktarılmasının, öğrencileri yabancılaştırdığı ve kendi yaşamlarından uzaklaştırdığını vurgulamışlardır. Sözü edilen eğitimcilerin arayışları, toplumsal yapıyı daha katılımcı, özgürlükçü ve eşitlikçi yönde dönüştürecek iletişimcileri yetiştirmenin, baskıcı klasik pedagoji anlayışından vazgeçmekle

mümkün olduğu düşüncesi üzerine yoğunlaşmaktadır. (İnal, 1996: 196)

Bireyin düşünsel açıdan özgürce kendisini ifade etmesi, bir özne haline gelerek sorgulayıcı olması, bugünden yarına değilse bile uzun dönemde etkisini gösterecek ve "somut birtakım adımların" atılması gerektiğini gündeme getirecektir. Özgürleşimci bir anlayışın ve katılımcı değerlerin toplumda yaygınlaşmasında eğitim kurumlarının üstlenmesi gereken görev ve sorumluluk anlayışı ise, ayrıca önem verilmesi gereken bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın bu bölümünde Türkiye'de var olan iletişim eğitimi temel hatlarıyla değerlendirilecek ve yeni bir model arayışı yönünde öneriler dillendirilmeye çalışılacaktır.

İletişim Eğitimi Üzerine Grotesk Bir Derkenar

İletişim alanının her ne kadar kendine özgü bir terminolojiye sahip olsa da, sınırları henüz belirlenmemiş ve tanımlanmamış disiplinlerarası bir alan olarak karşımıza çıktığından söz etmiştik. Bununla birlikte kitle iletişim alanında gerçekleştirilen araştırmalar kimlik edinme sürecinde farklı disiplinlerden gelen bilgi birikimini özerk bir alan kurmak amacıyla kullanılmaktadır. Örneğin bir iletişimci yapılan saha araştırmalarında dilbilim, göstergebilim, psikanaliz, ekonomi, siyaset bilimi vb. toplumsal bilim disiplinlerinden yararlanarak belli sonuçlara ulaşmaya çalışılmaktadır.

Günümüzde iletişimin zengin ve ayrıcalıklı bir akademik eylem alanı olduğu görüşü özellikle Amerika'da genel bir kabul görmektedir. Kuşkusuz bu onayın ardındaki en önemli etken, 1930'lu yıllardan günümüze değin alana dönük yapılan çalışmaların gerek nitelik gerekse nicelik açısından önemli bir seviyeyi yakalamış olmasıdır. Bununla birlikte, iletişimin bir disiplin olarak kabul edilip-edilmemesi yönünde halen kimi çevreler arasında sürdürülen tartışmalara rağmen; iletişimin bir toplumsal bilim dalı olarak kabul edilmesinden ziyade; disiplinlerarası bir araştırma alanı olarak benimsenmesi daha an-

lamlı olacaktır. İletişimin bir disiplin olarak Batı'daki gelişimi yönünde yapılan hararetli tartışmaların yansımalarına, eşdönemde Türkiye'de rastlanılamamıştır. Öte yandan, son yıllarda gerek akademik çevrelerde gerekse sektörde uzman kuruluşlar aracılığıyla sürdürülen alana dönük çalışmalar, gelecek açısından umut verici gözükmemektedir. Son yıllarda iletişim alanına yönelik araştırmaların, yabancı literatürden yapılan çevirilerin (bir iki on yıl gecikmeyle de olsa) ve özgün yayınların sayısında önemli bir artış kaydedilmesi varolan sorunlara ilişkin tartışmaların yüksek sesle dile getirilmesini sağlamıştır.

Her ne kadar ülkemizde, iletişim eğitimine yönelik belli başlı okullar otuz-kırk yıllık bir geçmişe sahiplerse de, ne yazık ki alana dönük katkıları daha çok medya sektörüne personel kazandırmak yönünde olmuştur.

İletişim eğitimi veren akademik kurumlar (özellikle devlet üniversiteleri) gerçekten zor koşullar altında, bir yandan eğitim sürecini yaşama aktarırken; diğer yandan iletişimin disiplinlilerarası bir alan olarak kabul edilmesi yönündeki mücadelede yoğun çaba harcamışlardır. Ancak gerek yaşanan ekonomik altyapı ve teknik donanım eksiklikleri gerekse alandan yetişmiş akademik kadroların nicel açıdan yeterli bir seviyeye ulaşamaması önemli sorunları beraberinde getirmiştir. Öte yandan, üniversite eğitiminin dünyadaki geçmişinin çok eski, iletişim eğitiminin ise klasik bilgi disiplinlerine oranla çok yeni olması bu tartışmaların temel nedenini oluşturmaktadır. Ayrıca, ülkemizde iletişim kavramının ve sahip olduğu önemin geç farkedilmesi, tıp ve mühendislik gibi tarihsel geçmişi daha eskilere dayanan pozitif ve doğa bilimlerine üniversite yapıda daha ağırlık verilmesi (bir anlamda üniversitelerin göz bebeği ilan edilmesi) gelecek yüzyıla damgasını şimdiden vuran iletişim sürecini anlamlandırmada geciktirici etkenlerden biri olmuştur. Batı'yla kıyaslandığında gerek akademilerin gerekse sektördeki uzman kuruluşların araştırma yapma amacıyla sahip oldukları finansal olanaklar, geniş bir bilgi dağarcığının oluşmasını sağlamıştır. Doğal olarak, devletin üniversitelere ayırdığı kısıtlı olanaklar ve bununla birlikte, medya sektörü ile

akademi arasında eşgüdümün sağlanması yönünde üniversitelerin yapılarından kaynaklanan sınırlılıklar ve bir fikir birliğinin sağlanması; Türkiye'de iletişim alanına yönelik araştırmaların, alana dönük terminoloji ile referans yayınlarının gecikmeli ve ağır olarak gelişmesine neden olmuştur. Bu durum doğal olarak, iletişim alanında oluşturulmaya çalışılan bilgi birikiminin gelişmesi yönünde geciktirici bir etkide bulunmuştur.

Dolayısıyla çalışmanın bu bölümünde, "İletişim eğitimi nasıl olmalı?" sorusunun cevabına yönelik yapılandırılacak bir model önerisinden çok, şu an uygulanmakta olan iletişim öğretiminin yaşadığı sıkıntılara dikkat çekilmeye çalışılacaktır. Bunun için de, öncelikle alana ilişkin var olan sorunlar saptanacak; daha sonra da çözüm önerileri geliştirilmeye çalışılacaktır. Belki de sunulacak çözüm önerilerinin bileşkesi, "iletişim eğitiminin nasıl olması" gerektiği konusunda bizlere ipucu sağlayacaktır.

Ülkemizdeki iletişim fakültelerinde öğretime ilişkin yaşanan sorunların benzerliği karşısında, geliştirilecek alternatif çözüm önerilerinin bir iyi niyet arayışı olarak değerlendirilmesi umut edilmektedir. İletişim alanının yaşadığı sorunları yenecek daha sağlıklı bir atmosfere kavuşması, iletişim öğretiminde verimliliğin ve kalitenin artırılması temel hedef olarak belirlenmelidir. Bu sayede, fakültelerinden mezun olan genç iletişimcilerin gerek temel kültür ve alana ilişkin iletişim bilgileri açısından tam donanımlı bir seviyeye ulaşması, gerekse uygulama alanına dönük kazandığı yaratıcılık ve yetenekleriyle medya sektöründe tercih edilmeleri, bu iyi niyet arayışlarının arka planında yatan temel nedenlerdir.

İletişim Eğitimi Çerçevesinde Alana İlişkin Yaşanan Sorunlar

Eğer bugün, medya sektöründe iletişim mezunları için bir istihdam problemi söz konusuysa, bunun başlıca üç boyuttan söz edilebilir. Birincisi, iletişim fakültelerindeki öğretimin

medya sektörünün beklentilerini karşılayacak bir iletişimci profilini sağlayamadığı varsayımdır. Başka bir deyişle, medya ile bu işin eğitiminin verildiği kurumlar arasında bir koordinasyon eksikliği söz konusudur. İkinci boyut olarak, sektörde yaşanan istihdam sıkıntısına rağmen, her geçen yıl yeterli bilgi ve teknik donanımına sahip olmayan yeni iletişim fakültelerinin açılmasının doğurduğu sıkıntılar ileri sürülebilir. Üçüncü boyut ise, istihdam sorunu paralelinde pazar liberalizmine dayanan medya sektörünün "alaylı-mektepli" ikilemi karşısında, gerek ucuz emek gerekse örgüt içi iletişim açısından tercihini "alaylı" kesim tarafından yana koymasındır.

Sözü edilen bu boyutların herbirinin iletişim fakültelerinde verilen eğitim ve öğretim üzerindeki yansımalarını bir yana, bırakarak nasıl bir öğretim sisteminin yaşama geçirilmesi gerektiği üzerinde düşünmek gerekmektedir. Başka bir deyişle, burada bizler için asıl olan iletişim eğitimi ve öğretimi verilen fakültelerde verimliliğin nasıl arttırılacağı, iletişimci adaylarının sektör tarafından aranan nitelikli elemanlar olarak mezun olabilmeleri idealinin nasıl gerçekleştirilebileceği sorularına cevaplar bulabilmektir. Bu bağlamda aşağıda yer verilen temel problemler çerçevesinde, karşılaşılan sorunlara çözümler önerilmeye çalışılacaktır:

- Öncelikle, iletişim eğitim ve öğretimi verilen kurumlarda tartışılan temel konulardan birisi, sektörün istediği yönde eleman yetiştirme kaygısıdır. Ancak burada, medyanın istediği iletişimci profili net bir biçimde tanımlanmış olmadığı gibi, bu konuda bir uzlaşmaya da henüz ulaşılabilmiş değildir.

- Sözü edilen konuyla doğrudan bağlantılı olarak gelişen bir diğer sorun ise, iletişim fakültelerinin bir "akademi" niteliği mi taşıması, yoksa sektöre teknik donanımı güçlü "teknisyen" özelliği taşıyan iletişimciler mi yetiştirilmesi gerektiği üzerindeki tartışmalar oluşturmaktadır. Bu noktada bir parantez açarak, iletişim eğitimi veren okulların "fakülte" sıfatını taşıması üzerinde varılan bir uzlaşma ortamında, eğer akademik kurumlardan teknisyen sıfatlı iletişimcilerin yetiştirilmesi iste-

ği ağır basıyorsa, bu kurumların "meslek yüksekokulu" şeklinde düzenlenmesi daha doğru olacaktır.

- Bu bağlamda irdelenmesi gereken temel bir sorun, bazı fakültelerin sektörün istekleri doğrultusunda sadece teknik donanımları kullanabilen, ancak yaratıcı bir bakış açısını sağlayıcı kültürel birikimden yoksun iletişimciler olarak okullarından mezun olmalarıdır. Öte yandan gerekli kültürel birikime sahip olarak okullarından mezun olan gençlerin ise, maalesef bu bilgilerini yaşama aktaracak teknik bilgilerden yoksun olduğu gözlenmektedir. Bilgilerin sadece kitaplar aracılığıyla aktarılanlarla sınırlı kalması, temel kültür birikiminin uygulamaya dönük dersler aracılığıyla aktif kılınmaması mezun olan öğrencilerin sektörün somut gerçeklikleriyle karşılaştıklarında zorlanmalarına neden olmaktadır. Doğal olarak burada, fakültelerin eğitim ve öğretime ilişkin belirleyecekleri program modelinin önemi ortaya çıkmaktadır.

- Altı önemle çizilmesi gereken bir başka konu ise, oluşturulacak eğitim model ve programının "bilgili bir cahil, bir *ignoramus*" yetiştirmesinin önüne geçilmesidir. Burada "*ignoramus*" kavramıyla, verilecek iletişim eğitimi sonucunda, öğrencilerin iletişimin sadece kendi uzmanlık alanlarından anlayarak yarı-cahil ve evrenin kendisine ait olan o küçük bölmesini çok iyi bilen kişiler olarak okullarından mezun olmaları anlatılmak istenmektedir. (Avcı,1990:17)

- Bu konuda karşılaşılan önemli sorunlardan bir diğeri de, iletişim eğitim ve öğretimi veren kurumların ders programlarını oluşturma yönünde medya kuruluşları ile eşgüdüm sağlama yönünde bir fikrinsel alış-veriş ortamının oluşturulamamasıdır. Hatta, aynı dalda faaliyetlerini sürdüren iletişim fakültelerinin kendi aralarında bile biraraya gelerek var olan sorunlara yönelik bir değerlendirme yapamadıkları şu ana kadar saptanan bir olgudur.

- Bununla birlikte bir önceki maddeye bağlı olarak, fakülte ders programlarına ilişkin yaşanan sorunlar da eğitimdeki kaliteyi doğrudan etkileyen faktörler olarak belirmektedir. Bu

sorunlardan en önemlisi ise, ders programlarında yaşanan eksiklikler, tekrarlar ve programa alınacak derse göre öğretim kadrosunun belirlenmesinin yerine; öğretim kadrosuna göre derslerin belirlenmesinin yarattığı sıkıntılardır.

- Öte yandan iletişim fakültelerinde okuyan öğrencilerin öğrenim sürecinde Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT), Anadolu Ajansı (AA), Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) başta olmak üzere; gazeteler, özel radyo ve televizyon kuruluşları ile kurulacak temasların eşgüdümlü bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, sözü edilen kurumlarla kurulacak ilişkiler doğrultusunda staj programına dahil edilecek öğrencilerin en verimli bir şekilde bu süreci yaşamaları gerekmektedir. Ne yazık ki ülkemizde, bu alanda iletişim fakülteleri ile sözü edilen kurumlar arasında öğrencilerin uygulamaya dönük pratiklerini geliştirmeleri yönünde verimli bir eşgüdümün oluşturulduğundan söz etmek şu an için mümkün değildir.

- Yaşanılan sorunlara ilişkin irdelenmesi gerekli bir başka nokta, bazı iletişim fakültelerinde yürürlüğe konulan "kredili sistem" uygulamasının doğasında yer alan iyi niyetin, zaman içerisinde suistimale uğratılması olasılığıdır. Somuta indirgenildiğinde kredili sistem, öğrencinin atandığı danışmanın gözetiminde - kendi eğilim ve yetenekleri göz önünde bulundularak- özgür iradesiyle seçtiği dersler doğrultusunda öğrenimini tamamlamasını içermektedir. Ne var ki, sözü edilen uygulama doğrultusunda talepte bulunulan dersin o öğretim kurumunda sadece tek bir akademisyen aracılığıyla verilmesi, bir başka deyişle, aynı dersi veren öğretim kadrosunun sayısında çoğulculuğun sağlanamaması ileri sürülen sistemin alternatif olma özelliğini ortadan kaldırmaktadır. Ayrıca bu durum, hem öğrencinin arzuladığı derse yönelik kontenjanın dolması sonucu o dersi alamamasına neden olacağı gibi hem de aynı dersi tek bir akademisyenin vermesi sonucu verimliliğin artırılmasını sağlayıcı alternatif çoğulcu rekabetin ortadan kalkmasına neden olacaktır. Bununla birlikte, öğrencinin daha uzmanlaşmadığı bir alanda keyfiyetine göre seçeceği bir ders programının

uzun dönemde kendisi açısından olumsuz etkiler yaratabileceği ihtimalinin de gözden kaçırılmaması gerektiğidir.

- Bununla birlikte, yaşanan son bir sıkıntı ve belki de ifade edilenler içerisinde en önemlisi, iletişim eğitiminden öte, genelde bir bütün olarak eğitim sistemimizin içinde bulunduğu sıkıntıdır. Önceki bölümde de irdelendiği üzere, öğretmen-öğrenci ilişkisinde dikey hiyerarşik iletişim modelinin terkedilip; yerine öğretmen ve öğrencinin yatay iletişime geçtiği bir modelin benimsenmesi gerekmektedir. Ancak bu sayede, demokratik katılımcı açılımlar bağlamında hem öğretmen hem de öğrenci bilgilendirme sürecinde aktif birer rol oynayacaktır. Doğal olarak bu süreç de, iletişim öğrencilerin mesleki alanda başarılı olmalarının ötesinde; hak ve sorumluluklarının farkında olan, demokrasi kültürünü benimsemiş birer yurttaş-birey olarak okullarından mezun olmalarını sağlayacaktır.

Özetle, yukarıda sözü edilen ve belli başlıklar altında irdelenen bu sorunlar, ülkemizde iletişim eğitiminin verildiği fakültelerde somut olarak yaşanmaktadır. İşte bu noktada, saptanan bu sorunlara verilecek çözüm önerileri, hem iletişim eğitiminin kalitesini ve entellektüel düzeyini arttıracak hem de genç iletişimci adaylarını sektörde aranan eleman konumuna getirecektir. Bu sorunlar çözülmediği ve iletişim fakülteleri sadece diploma dağıtan kurumlar olarak algılandığı sürece, genç insanların "alaydan yetişmeyi", "mektepten yetişmeye" tercih etmeleri daha anlamlı ve az masraflı olacaktır.

Çözüm Önerileri Çerçevesinde Örnek Bir Program Modeli

Üniversiter yapının tarihsel gelişiminde, yüzyıllar boyunca öncelikle pozitif bilimler kurumsal gelişimini tamamlamıştır. 18. ve 19. yüzyıllarda yaşanan siyasal, ekonomik ve kültürel gelişmelerin de etkisiyle toplum bilimleri kendine özgü alanını belirleme çabalarına girişmiştir. Doğa bilimlerinin toplumsal olaylara uygulanması çabalarıyla ortaya çıkan toplum bilimlerinde, yöntem oluşturma ve bilimsel nesnellik arayışları ciddi

tartışmaları beraberinde getirmiş, yine süreç içinde bu disiplinler de kendi kurallarını ve ilkelerini saptamışlardır. Ne var ki, toplum bilimlerinin hem yeni bir alan olması hem de bütün toplumsal oluşumlarda en temel olgulardan biri durumuna gelmesi, iletişim eğitiminin içeriğini, ülkemizde de kaçınılmaz olarak tartışma konusu haline getirmektedir (Kayador, 1995: 43).

Üniversite düzeyinde nitelikli bir iletişim eğitimi için üç basamaklı bir yapı oluşturulması gerektiğini savunan Kayador bu yapının birinci basamağını temel kültür birikimi; ikinci basamağını iletişim kuram ve kavramları; üçüncü basamağını da ilgili alanın (radyo, televizyon, sinema, basın, reklam ve halkla ilişkiler) özgül bilgilerinin verileceği bölümün oluşturması gerektiğini vurgulamaktadır. Bununla birlikte, Kayador fakülte-lerin kendi tercihleri doğrultusunda temel kültüre ya da uygulamaya yönelik bir eğitimi hedeflemeleri konusunda ise şunları söylemektedir:

Sözgelimi uygulamaya ağırlık vermeyi amaçlayan bir okul, uygulama derslerinin oranını yüzde 40'a çıkarıp diğer basamakları yüzde 30 oranında tutabilir. Birikim ağırlıklı eğitim vermek isteyen bir okulda, oranlar ters çevrilebilir ve birikim dersleri yüzde 40'a ulaşabilir. Ancak bu tercih, seçilen basamağın ders oranını çok artırıp diğerlerini gözardı etmek için bir sonuç doğurmamalıdır. Ayrıca son derece gerekli olduklarını düşünmeme karşın, iletişim kuram ve davranışlarından oluşacak ikinci basamak derslerinin birinci sıraya yükseltip diğer basamakların sınırlandırılmasını doğru bulmuyorum. Bu basamak bilgilerinin, iletişimci eğitiminde araç disiplinler olarak değerlendirilmelerinden yanayım. Bunun dışında, iletişim bilimi alanında akademik çalışmaların ve araştırmaların lisansüstü eğitim süreçleriyle gerçekleştirilmesi gerektiği kanısındayım. (1995: 44)

Kayador'un iletişim eğitimine yönelik olarak vurguladığı üçlü basamağın sistematik tutarlılığını desteklemekle birlikte; birikim ve uygulamalı derslere ilişkin olarak sunulan oranlar hakkındaki kesin sınırları iletişim eğitiminde niteliksel verimliliği sağlama ideali açısından kabul etmek zordur. Çünkü alana

ilişkin saptanan sorunların başında gelen bu tartışmada temel ikilemi "kuramsal-ampirik" diyalektiği oluşturmaktadır. Daha açık bir ifade ile, toplam % 60 oranında temel kültür ve alana dönük kuramsal dersler karşısında, uygulamaya yönelik dersler % 40 gibi yetersiz bir seviyede tutulmaktadır. Doğal olarak bu durum, mezun olan genç iletişimci adaylarının sektörde vasıflı bir eleman olarak tercih edilmesinin önüne engeller çıkarmaktadır.

Bunun yanında, uygulama ağırlıklı derslerin % 60 oranında tutularak, birikim ve kültür alanına dönük derslerin oranını ise toplam olarak % 40'larda tutma gayretleri bu sefer teknik donanım açısından yeterli, ancak kültürel birikim ve görüş perspektifi kazanma açısından zayıf bir iletişimci prototipi yaratacaktır. Bu anlamda, yukarıda ileri sürülen her iki önerinin de iletişim eğitimi gören birey üzerinde eksikliklere yol açacağı endişesinden yola çıkarak; uygulamaya dönük derslerin ağırlık oranını % 50; öte yandan temel kültür ve iletişim alanına dönük derslerin toplam oranının da yine % 50 olması gerekmektedir. Bu sayede üniversite yapı içerisinde, hem akademi olmanın taşıması gerektiği nosyonlar paralelinde hareket edilecek (bir meslek yüksekokulu havasından uzaklaşmış olacak) hem de genç iletişim mezunları edindikleri kuramsal bilgileri uygulamaya aktarabilecek kabiliyet ve deneyimi fakülte yıllarından itibaren kazanmış olacaklardır.

Bir örnekle açıklamak gerekirse; okul yıllarında ekonomi, siyaset bilimi, sosyoloji, psikoloji, sosyal psikoloji vb. dersleri alan bir öğrencinin temel kültür alanına yönelik düşünce üretme kapasitesi güçlendirilecektir. Özellikle felsefe, çağdaş Türk ve Dünya edebiyatı, Türk dilinin yetkin bir biçimde kullanımına yönelik dersler ile yakın geçmişimizi irdelemeye yönelik Devrim Tarihi bu anlamda destekleyici temel kültür dersleri olarak ileri sürülebilir. Bu arada mutlaka yabancı dil eğitimi de devreye sokularak; genç iletişimci adaylarının özgül alanlarına yönelik temel yabancı kaynakları yakından takip etmeleri sağlanmalıdır.

Diğer yandan, kitle iletişim kuramları ve tarihsel çerçevesi başta olmak üzere yapılandırılan dersler ile uzmanlık alanlarına yönelik - gazetecilik, sinema, radyo ve televizyon, reklamcılık ve halkla ilişkiler alanında- sistematik biçimde kurgulanan dersler sayesinde öğrenciler kuramsal açıdan belli bir seviyeye getirilmiş olacaklardır. Yalnız burada önemle dikkat edilmesi gereken noktalardan biri, iletişim alanındaki fakültelerin biraraya gelerek ileriye dönük olarak ders programlarının oluşturulmasında bir tartışma zemini sağlamalarıdır. Bu konuda, iletişim eğitiminin daha verimli ve üretken seviyeye çıkarılması için tüm iletişim fakültelerinden seçilecek delegeler aracılığıyla bir “Fakülteler Arası Koordinasyon Kurulu”nun oluşturulması önerilmektedir. Böylece, hem fakültelerde ders programlarına ilişkin olarak yaşanan konu tekrarlarının ve eksikliklerinin önüne geçilmiş olacak hem de dersler ve içerikleri çağa uygun olarak gözden geçirilmiş olacaktır.

Son aşamada ise, gerek temel kültür gerekse de alana dönük kuramsal dersler sayesinde belli bir konuma gelen öğrenci, uygulamaya dönük derslerin devreye girmesiyle bir anlamda o ana kadar öğrendikleri bilgi birikiminin sahada ya da laboratuvarında sağlamasını yapma imkanına kavuşacaktır. Sözü edilen bu durum, iletişimin basın yayın alanında öğrenim gören bir öğrenci için haber toplama ve gazete yayınlama sürecini, sinema ve televizyon öğrencisi için film yapım ve çekim teknikleri sürecini; reklamcılık öğrencisi için ise bir halkla ilişkiler ya da reklam kampanyası hazırlama sürecini ifade etmektedir.

Üçgenin köşelerinde konumlandırabileceğimiz bu üç önemli sürecin ağırlık merkezini ise, ciddi ve hedeflenen amacı gerçekleştirmeye yönelik olarak planlanmış bir staj eğitimi oluşturmaktadır. Bu konuda TRT, RTÜK, AA ve Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü başta olmak üzere; gazetelerin, özel radyo ve televizyonların iletişim fakülteleri ile koordinasyon halinde olmaları ve öğrencilerin seçtikleri bu kurumlardan birinde yapacakları staj programının isteğe bağlı bırakılmamasının gerektiğidir. İşte bu sayede, öğrencilerin fakültede

gördükleri uygulamalı dersleri takiben sektörün göbeğinde doğrudan yer almaları -bu ortamlarda soluyacakları atmosfer aracılığıyla- onlara mezuniyet öncesinde çalışacakları alan hakkında genel bir bakış açısı kazandıracaktır.

Sonuç olarak, Türkiye’de “nasıl bir iletişim eğitimi olmalı” sorusunun cevabı, bir önceki bölümde sıralanan sorunların teşhisinde ve bu konuda çözüm önerileri geliştirmede saklıdır. İletişim fakültelerindeki eğitimin bir mesleki yüksek okul havasından arındırılarak, akademik nosyonlar açısından niteliksel bir düzeye çıkartılması savı abartılı bir iddia olmayacaktır. Bunun için de, beş yıllık iletişim bilimi eğitiminde ilk yılın yabancı dil eğitimine (mesleki ağırlıklı olmak üzere) ayrılması önerilmektedir. Lisans eğitiminin ilk iki yılı; başta temel kültür dersleri ağırlıklı olmak üzere yoğunlaştırılmış bir program çerçevesinde kitle iletişim alanına özgü giriş derslerinin de dahil edildiği bir özellik sergilemelidir. Doğal olarak, uygulamaya yönelik derslerin kuramsal boyutlarını ele alan derslere de giriş mahiyetinde, yine bu dönem içerisinde yer verilmesi uygun olacaktır. Son iki yıl ise, yukarıda sözü edilen dersler kapsamında, alana dönük belirli bir entellektüel seviyeyi yakalamış genç iletişimci adaylarının uygulamalı derslere yönlendirilmesiyle tamamlanmalıdır. Öğrenciler uygulamalı dersler kapsamında faaliyetlerini sürdürürken, uzmanlaştıkları alana özgü spesifik derslerin ağırlık olarak arttırılması yerinde olacaktır. Eşdönemde, medya alanındaki kuruluşlar ile iletişim fakülteleri arasında sağlanan eşgüdüm aracılığıyla öğrencilerin zorunlu staj programı kapsamına tabi tutulmaları da belli bir önem taşımaktadır. Genel çerçevesi kısaca bu şekilde çizilen iletişim bilimi eğitiminin yüzde 50 kuramsal, yüzde 50 de uygulamalı ders programı dahilinde sonuçlandırılması; geleceğin iletişimcilerinin medya sektöründe daha başarılı ve sağlıklı bir yer edinmesini sağlayacaktır. Başka bir deyişle, iletişim eğitiminde kuram-pratik ikiliği aşılmalı ve birbiri ile uzlaşamayacak gibi algılanan bu ikilik ders programlarında bütünleştirilmelidir. Bu konuda, özellikle “Fakülteler Arası Koordinasyon Kurulu”na önemli sorumluluklar düşmektedir. Son söz olarak tüm bu önerilenler

ise, oluşturulacak "Öğrenci Konseyleri"nin sözde değil; aktif katılımları sağlanarak gerçekleştirilmelidir. Başka bir deyişle, eğitimde eskimiş bir model olan ve çağa cevap veremeyen klasik pedagojik eğitimin yerine; eleştirel pedagojik eğitim hayata geçirilmelidir. Bu modelin iletişim alanındaki yansımaları da "eleştirel medya pedagojisi" oluşturmaktadır.

Kaynakça

- Avcı, Nabi (1990). *Kitle Kültürü- Enformatik Cehalet*. Ankara: Rehber Yayıncılık.
- Freire, Paulo (1995). *Ezilenlerin Pedagojisi*. Çev., Dilek Hattat ve Erol Özek. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İnal, Ayşe (1996). *Haber Okumak*. İstanbul: Temuçin Yayınları.
- Kayador, Vakur (1995). "Nasıl Bir İletişim Eğitimi?" *Adam Sanat Dergisi*. 42-50.
- Mutlu, Erol (1994). "İletişim Çalışmaları Alanına Aykırı Bir Bakış: Bir Üst İletişim Olarak İletişim Çalışmaları." *İLEF Yıllık 1994-1995*: 165-180.

Kültürel Üretim Ekonomi Politikası

Kültürün Metalaşmasında Genel Eğilimler

Bariş Çakmur

Özet

Bu çalışmanın temel amacı medya tarafından gerçekleştirilen kültürel üretimin, bir meta üretimi olarak çözümlenmesini sunmaktır. Bu çerçevede, kültürel ürünlerin özgül doğalarının ve bunların bağlı oldukları üretim süreçlerinin özelinde öncelikle kültürel alan içinde sermaye dolaşımının nasıl gerçekleştiği ve bununla bağlantılı ideolojik süreçlerin bu yapıya nasıl eklenmiş oldukları vurgulanmıştır. Çalışmanın temel tezi, tekeller kapitalizm aşaması içinde kültürel üretimin maddi üretimle eklenmiş olduğudur. Bir diğer anlatımla kültürel ürünler, emekle üretilen, bir değeri olan dolayısıyla de mübadeleye konu olan birer meta konumundadırlar. Bu yönüyle de kültürel üretim sermaye birikim yapılarıyla uyumlu olarak kültürün metalaşmasına hizmet etmektedir. Bu çözümlenme biçimi çerçevesinde makalede, eleştirel ekonomi politikasının kavramsal araçlarının önemini vurgulanmaktadır.

The Political Economy of Cultural Production

Abstract

The aim of this paper is to present an analysis of cultural production realised by media as a commodity production. In this context, by emphasising the special nature of cultural commodities and the production processes, what is examined is, first, the process of circulation of capital which takes place within cultural sector and second, the ideological forms which seems to be in a closed determined articulation with the former. The main argument of my thesis is that, in the age of monopoly capitalism, culture should be considered as a part of -or in a close determined articulation with- material production itself. This is to say, the cultural products are produced by labour, they have a value, and subject to exchange relations. In other words, in the present stage of capitalist mode of production, the cultural production increasingly appears in reconciliation with the logic of capital accumulation which in turn serves for the commodification of culture. In this context, this paper emphasises the importance of the methodology of critical political economy in analysing the issue. Of course the question, "how ideological processes work" is still important. However, in order not to lose critical insight, we must also concentrate on the question "why it works" -because the answer given to this question will also explain the need for a political economy of cultural production.